

AZ ISKOLAI ÉS MUNKAERŐ-PIACI STÁTUS HATÁSA A PÁRKAPCSOLAT-FORMÁLÓDÁSRA¹

SZALMA IVETT²

Bevezetés

A fiatalok párkapcsolati magatartását az utóbbi idők gazdasági és társadalmi változásai érdemben átalakították. Egyik kulcstényező a felsőoktatás expanziója, összekapcsolódva a nők fokozott részvételével. Párhuzamos és ezt generáló jelenség a munkaerő-piaci kereslet transzformációja. Ennek következményeként a munkavállalóknak több erőfeszítést kell tenniük versenyképességük megőrzéséért, vissza-visszatérve az oktatás világába, munkájukkal párhuzamosan vagy ideiglenesen felfüggesztve azt. A párkapcsolatok társadalmi fogadtatása is megváltozott. Az új milióban *csökken a házasságok, növekszik az élettársi kapcsolatok száma* – egyre többen az utóbbit választják első párkapcsolatként. Mindezek képlékennyé tették a felnőtté válás folyamatát: míg korábban ennek irányultsága egyértelmű volt és véglegesen lezárt egy életszakaszt, mára a felnőtté válás kritériumai bizonytalanabbá váltak. A munkával és a tanulással töltött időszakok váltogathatják egymást, a párkapcsolatot felváltja a szingli létforma.

A fiatalok önállósulásának, felnőtté válásának három fő pillére – valamilyen módon – egyaránt gyengült, ezért is válhat egyre nehezebbé ez a folyamat. (1) A rendszerváltás kezdetén megszűnt a teljes foglalkoztatottság, ezáltal a munkába állás sokkal bizonytalanabbá és nehezebbé vált. Ennek folyománya az atipikus foglalkoztatási formák terjedése is. Súlyosbította a helyzetet, hogy éppen a demográfiai hullám csúcsán született nemzedék³ kezdte ekkor munkaerő-piaci karrierjét. Az ő körükben jelentek meg először tömegesen a fent említett demográfiai jelenségek (a házasságok számának csökkenése, az élettársi kapcsolatok terjedése). (2) A család egyre kevésbé tud az egyén támasza lenni,

¹ A szerző ehelyütt mond köszönetet Róbert Péternek, Blaskó Zsuzsának, Murinkó Líviának és Szél Bernadettnek a tanulmány elkészítésében nyújtott támogatásért.

² MTA Szociológiai Kutatóintézet, tudományos segédmunkatárs.

³ Őket nevezi a demográfia Ratkó-unokáknak. Az 1950-es években szigorúan korlátozták az abortuszt és bevezették a gyermektelenségi adót. Az intézkedések Ratkó Anna nevéhez köthetők, innen származik a kohorsz megnevezése.

minthogy egyre több házasság zárul válással, az élettársi kapcsolatok pedig nem is járnak jogi kötöttségekkel. (3) A társadalmi juttatások általában elősegíthetik a felnőtté válás folyamatát, ezek mértéke azonban az utóbbi idők szociálpolitikai intézkedései következtében csökkennek. Összességében azt mondhatjuk, hogy a felnőtté válás feltételei egyre nehezebbek, ezért a fiatalok a folyamatot késleltetik, egyre később alakítanak ki tartós párkapcsolatot és vállalnak gyermeket.

Az iskolarendszertől a munkaerőpiacra történő átmenet egyben a családalapítás időszakában is, a kettő kölcsönkapcsolatban áll egymással. A folyamatot nagyon sok tényező (a munkaerőpiac állapota, demográfiai változók, a társadalom uralkodó értékei, a normák, az oktatási és a családpolitikai rendszer, az ingatlanpiac helyzete stb.) befolyásolja, ezek mindegyikével itt nem foglalkozhatunk. Ennek a tanulmánynak az a szűkebb tárgya, hogy az iskolai és a munkaerő-piaci státus, valamint a szociológiai-demográfiai változók hogyan befolyásolják a párkapcsolat-formálódást.

A kutatás háttere: elméleti megközelítések és korábbi kutatások

A klasszikus családelméletek és a közgazdasági megalapozottságú koncepciók tulajdonképpen a nemi szerepek specializációját hangsúlyozzák. Az utóbbi képviselő Becker például feltételezi, hogy a házastársak között különböző javak cseréje zajlik, mégpedig az úgynevezett komparatív előnyök-hátrányok mechanizmusán keresztül. E szerint a nők a háztartási feladatokat látják el, míg a férfiak a munkaerőpiacon érvényesítik képességeiket (Becker 1981). Mi történik akkor, ha a nők magas iskolai végzettséget és kedvező munkaerő-piaci pozíciót szereznek? A beckeri logika azt sugallja, hogy ebben az esetben egyik félnek sem áll érdekében a házasság, mert a komparatív előnyök megszűnnek, az együttműködést tehát az egymás közötti verseny váltja fel (Becker 1981).

A *második demográfiai átmenet* gyakran hivatkozott elmélete szerint az iparosodott társadalmak a demográfiai fejlődés egy újabb szakaszába jutottak (van de Kaa 2002). Lesthange (1983) a modernizációból kiindulva próbálta megmagyarázni a házasságkötési hajlandóság visszaesését. Szerinte az általános gazdasági növekedés a jövedelmek és a keresetek gyors felfutását eredményezte, új munka- és karrierlehetőségeket teremtett; ezek nyomán megváltoztak az egyének aspirációi, akik számára mind inkább saját céljaik követése, önértékelésük érvényesítése vált fontossá. Ez viszont kikezdte a hagyományos együttélési formákat, egyre kevésbé vonzó a tradicionális értelemben vett család. A változásoknak ez az önerősítő folyamata természetesen időben elnyújtva teljesedik ki. Az értékek, a gondolkodásmód, a kulturális minták módosulása a szocializáció közvetítésével realizálódik a következő nemzedékben, amelynek tagjai

ezekre a változásokra új típusú demográfiai magatartással (többek között alacsony házasságkötési aránnyal) válaszolhatnak.

A kutatásunk tárgyát képező kérdések szempontjából hasonlóan releváns elmélet a *kockázati társadalom* koncepciója. Ennek középpontjában az *individualizáció* áll. A „kockázati” jelző maga arra utal, hogy bizonytalanságokban bővelkedő szituációkban kell döntéseket hoznunk. A gondolatmenet kidolgozója, Beck az individualizációt több jelentéssel ruházza fel. Értelmezése szerint egyfelől az életutak és az élethelyzetek döntési lehetőségeinek megszorodásáról van szó, a bőkezű jóléti államok működésének nyomán. Az individualizáció másik aspektusa a hagyományos közösségek felbomlása. Harmadszor a fogalom magában foglalja a „saját én” előtérbe kerülését (Kapitány 2002). A rizikótársadalom kialakulása együtt halad és összekapcsolódik az individualizációs folyamattal. Mivel a korábbiakban érvényes viselkedési szabályok fokozatosan veszítenek jelentőségükből, az egyéneknek az élet minden területén, így a párkapcsolatok kialakításakor is számolniuk kell a döntéshozatali bizonytalanságokkal. Az ezzel szemben bevethető leghatékonyabb védekezési stratégia, ha olyan opciót választunk, amely nem jár végleges elköteleződéssel, azaz megengedi a különböző lehetőségek kipróbálását (Giddens 1994; idézi: Bukodi 2004). Ennek megnyilvánulási formája, amikor a fiatalok a házasság helyett az élettársi kapcsolatot választják.

Bizonytalansággal terhelt a tanulói életszakasz is: kérdéses a megszerzésre váró kulturális tőke minősége, illetve az, hogy miként fogja értékelni a munkaerőpiac. Az oppenheimeri úgynevezett karriernyitási (career-entry) hipotézis szerint az egyének munkaerő-piaci, foglalkozási potenciálja, lehetőségei az induló fázisban nem vagy csak nagyon nehezen ítéltetők meg (Xie – Raymo – Goyette – Thornton 2003). A karriernyitási hipotézist igazolta Qian (1998), aki az 1970-es és az 1980-as amerikai népszámlálás, valamint az 1988-as, 1990-es és 1992-es *Current Population Survey* adatait felhasználva azt találta, hogy minél idősebb korban történik a házasságkötés, annál erősebb a partnerek iskolai végzettsége közötti kapcsolat. A tanulmány másik érdekes és témánkba vágó megállapítása, hogy minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy megházasodik. Kantorova (2004; idézi Bradatan – Kulcsar 2007) is hasonló jelenséget talált Csehországban: a magas iskolai végzettségű nők inkább házasodnak. Kalmijn (1994) a foglalkozási státust elemezve ugyanerre jutott, vagyis hogy magas munkaerő-piaci pozícióban lévő férfiak és nők házasodnak meg a legnagyobb valószínűséggel, mivel a házasulandók olyan partnert keresnek maguknak, akiknek munkaerő-piaci státusuk jobb, mint a sajátjuk.

Egy későbbi empirikus vizsgálat is megerősítette Oppenheimer karriernyitási hipotézisét. Goldstein és Kenney (2001) a következő kérdésre próbált választ találni: *a házasságok későbbre tolódnak vagy elmaradnak?* A szerzőpáros két egymásnak ellentmondó teóriát ellenőrzött. Az első képviselői, Bloom és

Benett (1990) azt állítják, hogy a nők növekvő gazdasági függetlensége nemcsak késlelteti a házasodás idejét, hanem azok arányát is csökkenti, akik az életük során megházasodnak. Ezzel szemben Oppenheimer, Blossfeld és Wackerow (1995) amellel érvel, hogy a nők iskolai expanziója bár időben kitolja a házasságkötést, de nem csökkenti számukat. A 1995 *Current Population Survey* adatain végezték a kutatást, melynek keretében 50 ezer háztartást kérdeztek meg, köztük a 15 és 65 év közötti nőket. Ők is arra a megállapításra jutottak, hogy minél képzettebb valaki, annál valószínűbb, hogy megházasodik, és a nem házas életforma csak az alsó réteg tagjai között terjed. Nem áll fenn tehát, hogy a nők gazdasági függetlenséggel váltanak ki a házasságot.

Oppenheimer (1994, 1997) szerint mind a nők gazdasági függetlenségével (lásd Becker), mind a terjedő individualizmussal érvelő elméletek korlátozott magyarázattal szolgálnak a házassági mintákban bekövetkezett változásokat illetően. Nem állják ki az empirikus vizsgálat próbáját, mivel a jobb munkaerőpiaci pozíciónak nincs vagy éppen erősítő hatása van a nők házasodási hajlamára. Ha ez így van, akkor felmerül a kérdés, hogy mivel magyarázhatjuk a házasságok számának a fejlett társadalmakban kimutatott csökkenését?

A szerző (Oppenheimer 1994, 1997) egyik kritikai észrevétele, hogy vitapartnerei a vizsgált jelenségeket egyoldalúan magyarázzák: csak a nők gazdasági helyzetében bekövetkezett változásokat veszik számításba, holott az 1970-es évektől a recesszió a férfiak pozícióját is jelentősen átalakította, sokan veszítették el az állásukat és a foglalkoztatottnak is csökkent a jövedelmük. A családok a kétkeresős modellt alkalmazva stabilizálják a gazdasági helyzetüket, hatékonyabban kivédve az olyan kockázatokat, mint a munkanélkülivé válás vagy a betegség.

Oppenheimer (1994, 1997) érvelését követve tehát nem tartható a „gazdasági függetlenség” tétele, vagyis az, hogy a nők növekvő iskolázottságával, a munkaerőpiaci karrier férfiakéhoz hasonló lehetőségeivel párhuzamosan csökken a házasság hozadéka. Éppen ellenkezőleg: a jó foglalkozási pozíció, a kedvező kereseti potenciál éppen hogy vonzóbbá teszi a nőket mint lehetséges partnereket. Tény, hogy a mai családok többségében két kereső van, a nők által szerzett jövedelemre éppen annyira szükség van, mint a férfiakéra. Ugyanakkor a kedvező munkaerőpiaci pozíciójú házastárs ösztönzően hathat a másik fél karrierjére: egy jól fizető, magas presztízsű foglalkozásban dolgozó feleség segítheti a szerényebb munkaerőpiaci státusban tevékenykedő férjét; és ez fordítva is igaz (Bernasco – de Graaf – Ultee 1998). Ebből viszont az következik, hogy mind a nőtlen férfiaknak, mind a hajadon nőknek az az érdekük, hogy megtalálják a saját erőforrásaikhoz mérten a legjobb gazdasági kilátásokkal rendelkező partnert. Ez azonban idő- és energiaigényes folyamat: az érintetteknek ki kell várniuk, hogy a jelzett kritériumoknak leginkább megfelelő biztonságban választhatassák ki a lehetséges partnerek közül (Bukodi 2002b, 2004). Ebből az következik, hogy a házasságkötésre valamikor sor kerül, csak az élet-

pálya egy későbbi szakaszában. A nem házasok arányának emelkedése tehát tulajdonképpen látszólagos, és a halasztott házasságoknak tudható be. Ennek megfelelően azt várhatjuk, hogy a legfiatalabb kohorszok tagjai – ha késleltetve is – az átlagos szintre emelik majd a házasságkötési arányszámot.

A tanulók halasztó magatartását mint tendenciát, számos empirikus kutatás is alátámasztotta (Thorton – Axinn – Teachman 1995; Róbert – Bukodi 2002). Ennek hátterében feltételezhetően az áll, hogy a középfokú és a felsőfokú iskolákba járók még nem készek a felnőtt szerepre, legalábbis arra a formájára, amelyet a társadalom azoktól vár el, akik megházasodtak, „megállapodtak”. Az iskolás életmód nehezen illeszthető párkapcsolattal, egyrészt a szerepelvárások nagyfokú különbözőségéből fakadóan, másrészt azért, mert az iskolai életút egyes szakaszaihoz olyan bizonytalansági tényezők társulnak, amelyek prognosztizálhatatlanná teszik az ezt követő karrierkezdést (Bukodi 2001). Kétségtelen, hogy a modern társadalmakban az iskolai képzésben való részvétel képezi a házasságkötés egyik legmarkánsabb akadályát.

A problémakör vizsgálata Magyarországon azért is kap különös hangsúlyt, mert a tanulók hányada egyre magasabb. Az 1980-as évektől kezdődően olyan társadalmi nyomás nehezedik az oktatási rendszerre, amelynek következményeként a választás racionalitása sérül. A munkaerőpiac és a felsőoktatás elszakad egymástól, külön logika szerint kezd el működni. A felsőoktatás részben „parkolópálya” funkciót kap, a munkanélküliség elleni védekezés egyik eszközévé válik. Ezzel párhuzamosan a megszerzett diploma egyre kevésbé konvertálható munkaerő-piaci tőkére. Így bár a mai fiatalok iskolázottabbak a korábbi generációnál, munkaerő-piaci kilátásaik rosszabbak, mint az utóbbiaké. Az iskolából a munkába való átmenet fő jellegzetessége – a nemzetközi trenddel összhangban –, hogy bizonytalanná, képlékennyé vált (Róbert 2002). Míg korábban egyértelműen elkülöníthető volt a „még tanul, nem dolgozik” és a „már nem tanul, dolgozik” státus, addig napjainkban egyfajta diverzifikációnak lehetünk szemtanúi, és az álláskeresés elhúzódása folytán megjelenik a „már nem tanul, még nem dolgozik” állapot is. A munkaerő-piaci státus formái is változatosabbak, képlékenyebbek lettek. A pályakezdők egyre többször azzal találták szemben magukat, hogy határozott idejű szerződésekkel foglalkoztatják őket, ami bizonytalanná teszi a kilátásaikat. Sokszor az is előfordul, hogy a fiatalok számára a munkaerő-piaci szerepvállalás egyetlen esélye, ha kényszervállalkozókká válnak (Róbert 2002).

Róbert Péter és Blossfeld (1995) arra a következtetésre jut, hogy maga a tanulói státus van negatív hatással a párkapcsolat-formálódásra és nem a megszerzett magas iskolai végzettség. Ezzel ők is cáfolták a Becker azon hipotézisét, mely szerint a nők gazdasági függetlenséggel váltanak ki a házasságot. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a felnőttképzésben szintén inkább az egyedülállók vesznek részt, mint a házasok (Bajnai – Hámori – Köllő 2008). Róbert Péter és Bukodi Erzsébet (2005) még azt is kimutatták, hogy a tanulói státus nem-

csak a házasságkötés, hanem az együttélés gyakoriságát is mérsékli – habár kisebb mértékben.

Bukodi Erzsébet (2002a) az *Ifjúság 2000* adatbázison is végzett elemzéseket a témával kapcsolatban. Arra volt kíváncsi, hogy a különböző egyéni jellemzők szerint hogyan alakul a két párkapcsolati forma (házas/élettársi) közötti választás. Magyarázó változóként alkalmazta többek között azt a körülményt, hogy az egyén a vizsgált életszakaszban folytat-e, illetve folytatott-e nappali tagozatos tanulmányokat. Az elemzésében a harmincévesnél fiatalabb korosztályra összpontosított. A tanulói státusról megállapította, hogy az a férfiak esetében gátolja a párkapcsolat-teremtés mindkét formáját. A nőket illetően ez a kijelentés a házasságra érvényes, míg az élettársi kapcsolatot gyakrabban választják a huszas éveik második felében járó nők, ha iskolarendszerű képzésben vesznek részt. Feltehetőleg arról van szó, hogy az élettársi együttélés flexibilisebb formája a párkapcsolatnak, mint a házasság, ezért jobban illeszkedik egy olyan bizonytalan és forráshiányos időszakhoz, mint az iskolás lét (Bukodi 2001).

Utasi (2001) eltérő eredményekre jutott a férfiak és a nők tekintetében. Szerinte az alacsony iskolai végzettségű nőtlen harmincasok a házásokhoz képest mind a munkaerő-, mind a házassági piacon kevésbé érvényesülnek. Velük szemben a harmincas hajadonok között éppen a munkaerőpiacon sikeresebb, magas végzettséggel rendelkezők azok, akik a házassági piacon kevésbé keresettek. Közülük is főként a főiskolai diplomát szerzett nők találnak nehezen társat. Ezt a szerző azzal magyarázza, hogy a magas iskolai végzettség kedvezőbb munkaerő-piaci pozícióval kecsegteti őket, és ennek tudatában kevésbé kötnek kompromisszumot, kevésbé vállalnak igényeiket nem kielégítő házassági kapcsolatot.

A tárgyalt jelenség másik klasszikus magyarázó változója a foglalkoztatottság. Ezen a téren az elmúlt években jelentős változások történtek. A fiatal korosztályok gazdasági aktivitása visszaesett, amiben meghatározó szerepet játszott az oktatás expanziója. A megváltozott munkaerő-piaci körülmények arra ösztönözték a fiatalokat, hogy egyre nagyobb arányban szerezzenek maguknak közép- és felsőfokú végzettséget, javítva a későbbi foglalkoztatási esélyeiket és béreiket (Frey 2001). Mindez nem elhanyagolható hatással volt a teljes munkaképes korú népesség gazdasági aktivitására: ennek 1999–2000 között bekövetkezett csökkenése mindkét nem esetében bő egynegyedes arányban az oktatási expanzióval hozható összefüggésbe. A nappali tagozatos oktatásban részt vevők aránya a nők esetében jobban bővült, mint a férfiakéban (Frey 2001). E szerint működik a felsőoktatás jelzett „parkolópálya” funkciója, amire egyre inkább szükség is van, mert a modern gazdaságokban a munkaerőpiac volume csökken, szűkül az élők munkára iránti kereslet.

Annak ellenére, hogy a mai fiatal generáció tagjai sokkal képzettebbek, mint a korábbiaké, karrierépítésük jóval több akadályba ütközik. Átalakul ugyanis a munka világa: új, kevésbé formalizált keresőtevékenységek alakulnak, terjed a

flexibilis alulfoglalkoztatottság (Beck 2003). Szempontjukból az ad különös súlyt ennek a fejleménynek, hogy a munkaerő-piaci jelenlét növelné mind az élettársi, mind a házassági kapcsolatok kialakításának az esélyét, a párkapcsolat kialakítása ugyanis anyagi felelősségvállalással jár. Az összefüggés fordítva is fennáll: a kohabitáció a bizonytalanság jele, átmeneti állapot, amely többnyire addig tart, amíg az anyagi helyzet lehetővé nem teszi a hosszú távú elköteleződést (Bradatan – Kulcsár 2007). Külön kategóriát alkotnak a vegyes státusú fiatalok, akik például párhuzamosan tanulnak és dolgoznak, vagy éppen egyiket sem teszik. Azok létállapota, akik nem dolgoznak és nem is tanulnak, bizonytalan, ezért valószínűleg késleltetni fogják a partnerkapcsolat bármely formájának a kialakítását, különösen a házasságot, amíg nem sikerül megállapodniuk egy stabil állásnál (Róbert – Bukodi 2005).

Ezek szerint a foglalkoztatottságnak kettős hatása van az első párkapcsolat kialakítására: az instabil, bizonytalan idejű, atipikus foglalkoztatottság akadályozza a stabil párkapcsolatnak, míg a stabil foglalkoztatottság elősegíti a házasságkötést.

Ide kapcsolódik az a kutatási eredmény, hogy a felsőoktatási intézményekbe járók között magas az élettársi kapcsolatban élők aránya (Bukodi 2001), mivel még nem léptek be a munkaerőpiacra vagy bizonytalan ott a státusuk. Ugyancsak árulkodó, hogy a legképzetlenebbek között legmagasabb az élettársi kapcsolatban élők aránya (Bukodi 2001). Ez arra utal, hogy azok nagy része, akiknek elégtelen a kereseti potenciáljuk és karrierkilátásuk, kénytelen ezt a kevésbé biztos, de az esetek többségében kevesebb erőforrást igénylő párkapcsolatot választani.

Nemek szerint vizsgálódva az derült ki, hogy a párkapcsolat kialakítása mindkét nemnél akkor a valószínűbb, ha a potenciális partnerek dolgoznak, azonban eltérő aránykülönbségek találhatóak a nők és férfiak foglalkoztatott és nem foglalkoztatott csoportjai között, a férfiak javára. Velük szemben tehát még ma is elvárás, hogy betöltsék a családfenntartó szerepét. Alternatív magyarázat, hogy nőkre egy bizonyos kor fölött nagyobb nyomás nehezedik, hogy házasságban éljenek (Bukodi 2002b). Ellenben az élettársi kapcsolatoknál ez az aszimmetria nem figyelhető meg, vagyis mindkét nem esetében egyenlő arányban magasabb az élettársi kapcsolatok bekövetkezésének valószínűsége, ha az egyén aktív kereső (Bukodi 2002b).

A társadalmi-gazdasági tényezők mellett érdemi a vallásosságnak mint szociokulturális változónak a szerepe is. A középiskolások körében végzett korábbi hazai vizsgálat kimutatta, hogy a vallásosság egyértelműen azokra jellemző, akik házasságpártiak, esetleg bizonytalanok, ugyanakkor nem jellemző azokra, akik az élettársi kapcsolatot preferálják. A vallásos fiatalok számára az élettársi együttélés még kevésbé elfogadott, szemben azokkal, akik értékrendjében más szempontok dominálnak (Kovács – Pikó 2007).

A gyermekkori tapasztalatok, a család akkori szerkezete hatással van arra, hogy felnőttként ki milyen párkapcsolati formát választ. Így az elvált szülők gyerekei kisebb valószínűséggel fognak megházasodni; akiknek a szülei kohabitációban éltek, nagyobb eséllyel választanak maguk is rugalmasabb párkapcsolati formát.

Adatok, módszerek

Az elemzés során a KSH Népeségtudományi Kutatóintézete által végzett, „Életünk fordulópontjai” című panelkutatás első és második hullámát használtuk. A követéses demográfiai adatgyűjtés első hullámára 2001–2002, a másodikra 2004–2005 fordulóján került sor. A 2001–2002-es adatfelvétel több mint 16 ezer személyre terjedt ki, akik a 18 és 75 év közötti, magánháztartásban élőket reprezentálják. A második hullám mintáját – a halálozások, válaszmegtagadások és egyéb lemorzsolódás következtében – mintegy 13 ezren alkotják. A kutatás során azonban életkor és családi állapot szerint lehatárolásokat végeztünk: csak azokat a nőket és a férfiakat vizsgáltuk, akik 2004-ben 50 évesnél fiatalabbak voltak, valamint az első hullám kérdezéséig még nem kötöttek házasságot.⁴ A panel azon kérdéseit használtuk, melyek a családi körülményekre, az iskolai végzettségre, a foglalkozásra, valamint a demográfiai háttérváltozókra (település, életkor, nem és vallásosság) irányultak.

Módszertani eszközként keresztábra-elemzést és bináris logisztikus regressziós modellt alkalmaztunk. Ehhez dichotóm változóvá alakítottuk a függő változóinkat, amelyeket külön modellekbe vontunk be (egyedülálló maradt vs. látogatókapcsolatot alakított ki, egyedülálló maradt vs. élettársi kapcsolatot alakított ki, egyedülálló maradt vs. megházasodott, látogatókapcsolatban maradt vs. élettársi kapcsolatot alakított ki, látogatókapcsolatban maradt vs. megházasodott, élettársi kapcsolatban maradt vs. megházasodott).⁵ A magyarázó változók közé a kérdezett iskolai végzettsége, foglalkozási státusa, életkora, települése és vallásossága került. A logisztikus regresszió lehetővé teszi annak meghatározását, hogy az adott kategóriába tartozás a referenciakategóriához képest hányszorosára emeli, illetve csökkenti egy esemény bekövetkezésének esélyét.

⁴ Kimaradtak az elemzésből azok az 50 évesnél fiatalabbak, akik 2001-ben házasságban éltek vagy korábban már kötöttek házasságot, azaz 2001-re elváltak vagy megözvegyültek.

⁵ A elemzés során csak azokat vizsgáljuk, akiknek a második hullám idejére vagy nem változott a párkapcsolati formájuk, vagy pedig kötöttebb változatot választottak. Azonban nem foglalkoztunk azokkal az esetekkel, amikor úgy változott valakinek a családi helyzete, hogy lazább párkapcsolati formát alakított ki vagy egyedülállónak vált.

Hipotézisek

Korcsoporra vonatkozó:

Azt várjuk, hogy a 26–30 és a 31–40 év közötti korosztály fog legnagyobb valószínűséggel tartós párkapcsolatot (élettársi kapcsolat, házasságot) kialakítani, mivel ők az itt vizsgált legfiatalabb korcsoporthoz képest (20–25) többnyire már befejezték az iskoláikat és már van tapasztalatuk a munka világáról. Habár a vizsgálatba bevont legidősebb korcsoportról (41–50 évesek) is elmondható ugyanez, ők már kevésbé keresettek a házassági piacon, ezért nehezebben tudnak bármiféle párkapcsolatot kialakítani. Feltételezzük, hogy legkevésbé tartós párkapcsolat (látogatókapcsolat) a legfiatalabbak esetében a leggyakoribb, mivel ez felel meg leginkább bizonytalan helyzetüknek (iskoláikat még nem fejezték be és még nem rendelkeznek elegendő tapasztalattal a munkaerőpiacon).

Iskolai végzettségre vonatkozó:

Az alacsony iskolai végzettség növeli a rugalmas párkapcsolati formák valószínűségét és csökkenti a házasságét. A magas iskolai végzettségűek nagyobb eséllyel házasodnak, habár későbbi életkorban.

Foglalkozásra vonatkozó:

A rugalmas foglalkozási formában dolgozók, a valamilyen oknál fogva a munkaerőpiacon kívül maradók, tovább a még tanulók esetében nagyobb valószínűséggel alakítanak ki rugalmas párkapcsolati formákat.

Településtípusra vonatkozó:

Minél nagyobb településről származik valaki, annál nagyobb az esély arra, hogy egyedül él vagy rugalmas párkapcsolati formát választ, mivel a társadalom annál kevésbé képes az egyént ellenőrzése alá vonni.

Szocializációra (értékekre) vonatkozó:

A gyermekkori szocializációs közeg befolyásolja, hogy felnőttkorban ki milyen párkapcsolatformát választ. A szülők válása csökkenti a házasodás esélyét, mivel az érintett igyekszik elkerülni, hogy megismétlődjön vele a negatív esemény. Ha szülők nem éltek törvényes házasságban, az növeli annak valószínűségét, hogy az érintett rugalmas párkapcsolati formát válasszon, mivel feltehető, hogy a családi környezet elfogadóbb a flexibilisebb párkapcsolat iránt. A vallásosak értékrendje a házassággal egyeztethető össze a leginkább.

Eredmények (leíró elemzések)

Ebben a fejezetben leíró jellegű eredményekről számolunk be, mégpedig az első generációs mobilitási vizsgálatok keresztábláinak struktúráit alkalmazva. Azt tekintjük át, hogy az egyes kategóriákban a kilépési és belépési arányszámok hogyan alakultak. Az elemzés során az első hullám kérdésekor (2001. ősz) és a második hullám kérdésekor (2004. december–2005. május) megadott családi helyzetet hasonlítjuk össze. A kilépési arányszám azt mutatja meg, hogy milyen arányú a kategóriaváltás (lásd 1. táblázat).

1. Kilépési mobilitás (százalékok) Secession mobility (percentages)

Családi állapot 2001-ben	Családi állapot 2005-ben				
	házas	élettárs	látogató	egyedülálló	összesen
Házas	93,9	1,4	1,0	3,7	100,0
Élettárs	19,8	66,0	3,5	10,7	100,0
Látogató	13,3	20,8	23,8	42,1	100,0
Egyedülálló	5,3	11,1	11,5	72,2	100,0
Összesen	49,4	13,6	7,0	30,0	100,0

Forrás: NKI Életünk fordulópontjai panelvizsgálat.

A főatlóban azok aránya szerepel, akik családi helyzete nem változott a két időpont között. A táblázatból kiolvasható, hogy a házasság után az egyedülálló családi állapot mutatkozott a legstabilabbnak. A házasok 93,9 százaléka, az egyedülállók 72,2 százaléka nem váltott kategóriát. Az élettársi kapcsolatban élők 66 százaléka fenntartotta induló pozícióját, ami meglehetősen magas arány; 19,8 százalékuk pedig még szorosabbra fűzte a köteléket: megházasodott.

A 2001-ben házasságban élők nagy része, majdnem 94 százaléka házas maradt, 3,7 százalékuk egyedülállóra vált, 1,4 százalékuk élettársi kapcsolatban élt, 1 százalékuk pedig látogatókapcsolatot alakított ki 2005-re. A 2001-ben élettársi kapcsolatban élők többsége (66%) sem változtatott családi állapotán, 19,8 százalékuk azonban megházasodott, 10,7 százalékuk egyedülállóra vált és 3,5 százalékuk látogatókapcsolatot létesített. Az összehasonlítás induló évében látogatókapcsolatban élők családi állapota változott leginkább, azaz ez a párkapcsolati forma tekinthető leginkább flexibilisnek. Többségük (42,1%) 2005-re egyedülállóra vált, 23,8 százalékuk látogatókapcsolatban maradt, 20,8 százalékuk élettársi kapcsolatot alakított ki, 13,3 százalékuk megházasodott. Az egyedülállók 72,2 százalékát 2005-ben is az egyedülállók kategóriájában találjuk, 11,5 százalékuk látogatókapcsolatot alakított ki, és körülbelül azonos

arányban léptek élettársi kapcsolatba, mintegy 5 százalékuk pedig megházasodott.

A következőben a belépési arányszámokat vesszük sorra, vagyis azt nézzük meg, hogy egy adott kategória képviselői mely kategóriákból érkeztek (2. táblázat). A főátló arányszámai most is azokat jelölik, akiknek ugyanaz volt a családi állapota a két időpont között.

2. Belépési mobilitás (százalékok)
Entering mobility (percentages)

Családi állapot 2001-ben	Családi állapot 2005-ben				
	házas	élettárs	látogató	egyedülálló	összesen
Házas	89,4	4,7	7,0	5,9	47,1
Élettárs	4,5	53,9	5,5	4,0	11,1
Látogató	2,8	15,8	35,4	14,5	10,3
Egyedülálló	3,4	25,6	52,0	75,7	31,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: NKI Életünk fordulópontjai panelvizsgálat.

A 2005-ben házasok 89,4 százalékát azok teszik ki, akik már 2001-ben is házasok voltak, 4,5 százalékát az induló évben élettársi kapcsolatban élők, tőlük – érdekes módon – nem sokkal lemaradva a korábban egyedülállók következnek 3,4 százalékos részesedéssel, majd 2,4 százalékkal a megelőzően látogatókapcsolatban élők. A 2005-ben élettársi kapcsolatban élők túlnyomó többségét (53,9%) is azok adják, akik 2001-ben is ugyanebbe a kategóriába tartoztak, 25,6 százalékuk az egyedülállók, 15,8 százalékuk a látogatókapcsolatban élők, 4,7 százalékuk a házasok köréből rekrutálódtak. A 2005-ben látogatókapcsolatban élők többségét (52%) azok alkotják, akik 2001-ben egyedülállók voltak, 35,4 százalékuk 2001-ben is látogatókapcsolatban élt, 7 százalékukat a bázisévben még házasok, 5,5 százalékukat az akkor élettársi kapcsolatban élők alkotják. A 2005-ben egyedülállók 75,7 százaléka került ki azok közül, akik 2001-ben is egyedülállók voltak, 14,5 százalékuk a látogató-, 4 százalékuk az élettársi kapcsolatot váltotta fel, míg 5,9 százalékuk korábban házas volt.

Az adatok értelmezése során figyelembe kell vennünk, hogy összehasonlításunk egy időszak két végpontjára érvényes. Előfordulhatnak olyan esetek, hogy az e szerint változatlanul látszó párkapcsolati helyzet dacára a köztes időszakban kategóriaváltás(ok) történt(ek). Ebből az következne, hogy az 1. táblázat felülreprezentálja az egyedülállókát. A feltételezés kontrollálása érdekében megnéztük, hogy hányszor fordult elő, hogy a két időpont között valakinek megváltozott a párkapcsolati helyzete, miközben táblázatunk változatlanul

mutatta.⁶ Az esetszám azonban elenyészőnek bizonyult (lásd a függelékben található táblázatokat).

Eredmények (magyarázó modell)

Mi történt az egyedülállókkal?

Ebben az alfejezetben azt vizsgáljuk meg, hogy mi történt azokkal, akik az első adatfelvételi hullám idején egyedülállók voltak. Arra keressük a választ, hogy milyen magyarázó változók befolyásolják azt, hogy sikerült-e kialakítaniuk valamilyen párkapcsolati formát, illetve mitől függ az, hogy milyen párkapcsolatban éltek a második hullám idején. A logisztikus regresszió eredményeit bemutató 3. táblázat a magyarázó változók kontrollált hatását mutatja a függő változókra.⁷ A modellbe bevontunk minden olyan magyarázó változót, melyről úgy gondoljuk, hogy befolyásolhatja a párkapcsolat alakulását.

⁶ A két időpont között nem tudjuk vizsgálni a látogatókapcsolat előfordulását, mivel erre nincs adatunk.

⁷ Az elemzésünk az esélyhányados – $\text{Exp}(B)$ – értékének alakulását vizsgálja. Ez a mutató megadja, hogy az adott magyarázó változó egy egységnyi növekedésével a függő változó (például az, hogy az egyedülálló látogatókapcsolatot létesítenek) esélyhányadosai hányszorosára nőnek (a többi magyarázó változó adott értéke mellett). Ha az $\text{Exp}(B) < 1$, akkor csökken, ha $\text{Exp}(B) > 1$, akkor nő az esély.

3. Mi történt az egyedülállókkal?
What happened to the singles?

Független változók	Egyedülálló maradt vs. látogatókapcsolat N=1855			Egyedülálló maradt vs. élettársi kapcsolat N=1838			Egyedülálló maradt vs. megházasodott N=1715		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
Nők	0,371	0,012	1,449	0,477	0,001	1,612	0,677	0,001	1,967
Iskolai végzettség*		0,237			0,152			0,160	
Be nem fejezett általános iskola	-1,229	0,212	0,293	-0,770	0,305	0,463	0,691	0,255	1,997
Befejezett általános iskola	0,233	0,266	1,262	-0,434	0,050	0,648	-0,459	0,182	0,632
Szakközépiskola	0,106	0,614	1,112	-0,249	0,217	0,779	-0,185	0,533	0,831
Gimnázium	0,412	0,061	1,510	-0,045	0,840	0,956	0,014	0,964	1,015
Főiskola (BA)	-0,325	0,386	0,723	-0,388	0,202	0,679	-0,147	0,722	0,864
Egyetem (MA)	0,214	0,618	1,239	-1,085	0,043	0,338	0,796	0,067	2,216
Foglalkozási státusz**		0,257			0,000			0,143	
Részmunka-idő/határozott idejű szerződés	0,180	0,537	1,197	-0,073	0,807	0,930	0,076	0,849	1,079
Nem dolgozik: tanuló	-0,315	0,129	0,730	-0,923	0,000	0,397	-0,833	0,012	0,435
Nem dolgozik: munkanélküli	-0,423	0,127	0,655	0,083	0,713	1,086	-0,296	0,416	0,744
Nem dolgozik: egyéb okból	-0,237	0,360	0,789	-0,929	0,003	0,395	-0,205	0,577	0,814
Településtípus***		0,022			0,003			0,657	
Budapest	0,643	0,002	1,902	0,834	0,000	2,302	0,333	0,297	1,395
Kisváros	0,225	0,265	1,252	0,688	0,002	1,989	0,205	0,484	1,228
Falu	0,276	0,164	1,318	0,540	0,014	1,716	0,322	0,258	1,380
Korcsoportok****		0,000			0,000			0,000	
21-25	-0,116	0,556	0,890	0,207	0,300	1,230	0,525	0,045	1,690
26-30	-1,25	0,000	0,285	-0,093	0,651	0,911	-0,604	0,055	0,547
41-50	-1,19	0,000	0,304	-1,532	0,000	0,216	-2,702	0,000	0,067
Vallásosság *****		0,364			0,645			0,057	
Nem tudja	0,325	0,168	1,384	0,213	0,373	1,237	-0,489	0,066	0,614
Nem vallásos	0,226	0,367	1,254	0,136	0,591	1,146	-0,703	0,018	0,495
Elvált szülők	0,406	0,020	1,500	0,345	0,061	1,412	0,415	0,109	1,514
Élettársi kapcsolatban élt szülők	-0,601	0,349	0,548	-0,939	0,241	0,391	-0,477	0,638	0,620
Konstans	-2,158	0,000	0,116	-2,194	0,000	0,111	-2,204	0,000	0,110
-2Log Likelihood-érték	1554,069			1503,499			892,656		
-2Log Likelihood-modell	1458,709			1374,892			783,254		
Chi-négyzet-próba	95,360			128,607			109,402		
Szabadságfok	21			21			21		
Szignifikancia	0,00			0,00			0,00		
Nagelkerke-féle R ²	0,087			0,119			0,151		

Forrás: NKI Életünk fordulópontjai panelvizsgálata.

Referenciacsoport: szakmunkásképző; ** alkalmazott állandó munkaviszonyban; ***megyei jogú város; ****31-40; *****vallásos.

Megjegyzés: Kiemelve a 0,001, 0,01 és 0,05 szignifikanciaszint mellett szignifikáns kapcsolatok.

Egyedülálló maradt vs. látogatókapcsolatot alakított ki:

Ebben azt alfejezetben annak tényezőit tekintjük át, hogy az első hullám idején egyedülálló kialakítottak-e a látogatókapcsolatot a második hullám idejére. A következő szignifikáns eredményeket találtuk:

- A nők majdnem másfélszer akkora eséllyel alakítottak ki látogatókapcsolatot, mint a férfiak.
- Az iskolaváltozónak jelen esetben nem volt szignifikáns hatása, ám ha a tiszta hatást nézzük (lásd Függelék, F5 táblázat), akkor láthatjuk, hogy a szakközépiskolát és a gimnáziumot végzettek másfélszer, illetve kétszer nagyobb eséllyel alakítanak ki látogatókapcsolatot, mint a referenciacsoport tagjai. Ennek oka valószínűleg az, hogy a középiskolai végzettséggel rendelkező fiatalok jelentős hányada a kérdés idején felsőfokú tanulmányokat folytat. Ez a flexibilis kapcsolati forma jobban megfelel a helyzetüknek, mert – mint ahogy a korábbi kutatások (Bukodi 2002) kimutatták – még az élettársi kapcsolattal is nehezen egyeztethető össze a tanulói státus.
- A településtípus szerint találtunk szignifikáns különbséget, mégpedig azt, hogy a fővárosiak létesítettek legnagyobb valószínűséggel látogatókapcsolatot. Ha a kontrollálatlan hatást nézzük (lásd Függelék, F5 táblázat), ugyanezt az eredményt kapjuk. Ennek oka az lehet, hogy a fővárosiak toleránsabbak a párkapcsolatok kötetlenebb formájával szemben, és nem siettetik a fiatalok döntését.
- A korcsoportot illetően – figyelembe véve a modell többi változóját – azt a meglepő eredményt kaptuk, hogy a referenciacsoportnak tekintett 31–40 közötti korcsoportba tartozókhoz képest mind a 26–30, mind a 41–50 évesek kisebb valószínűséggel alakított ki látogatókapcsolatot. Ez ellentmond a hipotézisünknek, ugyanis arra számítottunk, hogy a legfiatalabb korosztály fogja ezt a kapcsolati formát választani. Ha azonban vetünk egy pillantás a kontrollálatlan hatásra (lásd Függelék, F5 táblázat), akkor láthatjuk, hogy a hipotézisünkkel egyező eredményt kapunk, azaz a legfiatalabbak azok, akik a legnagyobb, háromszor akkora eséllyel alakítanak ki látogatókapcsolatot, mint a referenciacsoportba tartozók.
- A szocializációs motívumok közül szignifikánsnak bizonyult a szülők válása, mégpedig oly módon, hogy az érintettek nagyobb valószínűséggel alakítottak ki látogatókapcsolatot, mint azok, akiknek nem váltak el a szülei.

Egyedülálló maradt vs. élettársi kapcsolatot alakított ki:

Megnézzük, hogy mely magyarázó változóknak van szignifikáns hatásuk arra, hogy a 2001-ben egyedülállók a második hullám idejére élettársi kapcsolatba léptek.

- A nők több mint másfélszer nagyobb eséllyel alakítottak ki élettársi kapcsolatot, mint a férfiak.
- Mind az alacsony (befejezett általános iskola), mind a magas iskolai végzettségűek (egyetemi diploma) kisebb eséllyel tudtak élettársi kapcsolatot létesíteni, mint a referenciacsoport tagjai – kontrollálva a többi változó hatásával. A jelenség mögött feltételezhetően eltérő okok húzódnak meg. Míg az alacsony iskolai végzettségűek mind házasságot, mind élettársi kapcsolatot nehezen tudnak kialakítani, addig a magas iskolai végzettségűek azért létesítenek kisebb eséllyel élettársi kapcsolatot, mint a referenciacsoportba tartozók, mert inkább házasságot kötnek. A kontrollálatlan hatás hasonló eredményt hozott (lásd Függelék, F5 táblázat).
- A foglalkozási státusnak szignifikáns a hatása: azok, akik tanulnak vagy egyéb okból nem dolgoznak, jóval kisebb eséllyel élnek élettársi kapcsolatban, mint a referenciacsoportnak tekintett teljes állásban foglalkoztatottak. Eredményeink tehát összhangban állnak a korábbi kutatások következtetéseivel. A tanulói státus nem csak a házasság létrejöttét gátolja, de még az élettársi kapcsolattal sem egyeztethető össze.
- A település típusának – kontrollálva a többi változó hatásával – szintén szignifikáns hatása volt: úgy tűnik, az egyedülállók a referenciacsoportnak tekintett megyeközpontokban alakítanak ki legkisebb valószínűséggel élettársi kapcsolatot, míg a legnagyobb eséllyel az ugyanezen kategóriába tartozó budapestiek. A fővárosi légkör kedvez a flexibilis kapcsolati formáknak.
- A korcsoport szerint vizsgálódva arra az eredményre jutottunk, hogy a referenciacsoport (31–40 évesek) tagjaihoz képest az idősebbek (41–50 évesek) kisebb eséllyel választják az élettársi kapcsolatot. A kontrollálatlan hatást tekintve ugyanez mondható (lásd Függelék, F5 táblázat). Ez annak köszönhető, hogy az idősebbek nehezebben létesítenek bármiféle kapcsolatot, mert a párkapcsolati piacon kevésbé versenyképesek.

Egyedülálló maradt vs. megházasodott:

Megvizsgáljuk, mely változóknak volt szignifikáns hatása arra, hogy az első hullám idején egyedülállóak házasságot kötöttek-e.

- A nők majdnem kétszer akkora eséllyel kötöttek házasságot, mint a férfiak. Az iskolai végzettségnek – kontrollálva a többi változó hatásával – nem mutatkozott szignifikáns hatása. Ellenben ha a kontrollálatlan hatást tekintjük (lásd Függelék, F5 táblázat), akkor az alacsony iskolai végzettségűek (befejezett általános iskola) fele akkora eséllyel házasodnak, míg az egyetemet végzettek több mint kétszer akkora eséllyel, mint a referenciacsoport tagjai.
- A foglalkozási státus szerint a tanulók kevesebb mint fele akkora eséllyel házasodtak meg, mint a teljes időben foglalkoztatottak. A kontrollálatlan hatás (lásd Függelék, F5 táblázat) azt jelzi, hogy az egyéb okból nem dolgozók is kisebb eséllyel házasodnak.
- A korcsoport szerint erre nézve is megosztott eredményt kaptuk: a referenciacsoportnak tekintett 31–40 évesekhez képest a legfiatalabb korcsoport (21–25) tagjai több mint másfélszer akkora, míg a legidősebbek fele akkora eséllyel házasodtak meg. A kontrollálatlan hatás eltérő eredményt hozott: a 26–30 év közöttiek házasodnak meg a legnagyobb valószínűséggel: két és félszer akkora esélyük van rá, mint a referenciacsoportba tartozóknak.
- A szocializációs háttérváltozók közül a vallásosság – figyelembe véve a modell többi változóját – szignifikáns hatást gyakorolt. Akik nem vallják magukat vallásosnak, kisebb eséllyel kötnek házasságot, mint a vallásosak.

A kapott eredményeket összegezve azt mondhatjuk, hogy az egyedülálló nők – kontrollálva a többi változó hatásával – a párkapcsolat valamennyi formáját nagyobb eséllyel kötik meg, mint a férfiak. Ez azzal is összefügg, hogy az életkori normák őket erősebben befolyásolják, ezért igyekeznek mihamarabb párkapcsolatba kerülni; a másodlagos párkapcsolati piacon sokkal kisebb az esélyük, mint a férfiaknak. A vizsgálati eredménybe az is belejátszhatott, hogy a válás utáni párkapcsolat-kialakítást ennek a kutatásnak a keretében nem vizsgáltuk.

A magasabb iskolai végzettségűek kisebb valószínűséggel kötnek élettársi kapcsolatot, mint a referenciacsoport tagjai, feltételezhetően azért, mert inkább a házasságot preferálják. Ez újabb adalék annak a hipotézisnek az alátámasztásához, hogy a házasodási hajlam nem a felső társadalmi rétegek körében csökken, hanem éppen alulról terjedő folyamatról van szó. A korábbi eredményekkel összhangban mi is azt kaptuk, hogy a tanulói státus nemcsak a házasságkö-

tést akadályozza, hanem élettársi kapcsolat létrehozásának valószínűségét is csökkenti. A korcsoportváltó alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az idősebbek a referenciacsoport tagjaihoz képest kisebb eséllyel kötnek bármilyen típusú párkapcsolatot. Azok a fiatalok, akiknek a szülei elváltak, hajlamosabbak látogatókapcsolatot kialakítani, mint azok, aki családjában nem fordult elő válás.

Mi történt a párkapcsolatban élőkkel?

Ebben az alfejezetben azokat vesszük górcső alá, akik már az első adatfelvétel idején valamilyen párkapcsolatban éltek. A párkapcsolat alakulását vizsgáljuk, de csak azt a változatot, amikor az kötöttebb formát vett fel. Most is főként a kontrollált hatásokat elemezzük, és csak akkor mutatjuk be a kontrollálatlan hatásokat, ha azok eltérő eredménnyel jártak.

4. Mi történt a látogató kapcsolatban élőkkel és az élettársi kapcsolatban élőkkel?

What happened to the people in visiting and cohabiting relationships?

Független változók	Látogató maradt vs. élettársi kapcsolatba lépett N=323			Látogató maradt vs. megházasodott N=283			Élettársi kapcsolatban maradt vs. megházasodott N=641		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
Nők	0,542	0,041	1,720	0,453	0,150	1,573	-0,247	0,227	0,781
Iskolai végzettség*		0,781			0,369			0,004	
Be nem fejezett általános iskola	-51,675	1,000	0,000	-52,366	1,000	0,000	-1,634	0,043	0,195
Befejezett általános iskola	-0,613	0,191	0,541	-1,026	0,160	0,358	-0,030	0,913	0,971
Szakközépiskola	-0,454	0,195	0,635	0,232	0,556	1,261	0,264	0,374	1,302
Gimnázium	-0,434	0,269	0,648	0,062	0,893	1,064	0,751	0,025	2,120
Főiskola (BA)	-0,649	0,197	0,523	0,708	0,165	2,030	1,082	0,002	2,952
Egyetem (MA)	-0,106	0,879	0,899	1,081	0,131	2,947	1,065	0,034	2,902
Foglalkozási státus**		0,114			0,105			0,891	
Részmunka- idő/határozott idejű szerződés	-0,081	0,876	0,922	-0,393	0,456	0,675	0,324	0,345	1,382
Nem dolgozik: tanul	-0,301	0,409	0,740	-1,111	0,017	0,329	-0,151	0,811	0,860
Nem dolgozik: munkanélküli	1,419	0,017	4,133†	0,298	0,702	1,347	0,105	0,768	1,110
Nem dolgozik: egyéb okból	0,328	0,638	1,388	0,792	0,353	2,207	-0,034	0,902	0,966
Településtípus***		0,004			0,358			0,361	
Budapest	-1,148	0,001	0,317	-0,104	0,807	0,901	0,166	0,585	1,181
Kisváros	-0,547	0,114	0,578	0,498	0,271	1,645	0,245	0,397	1,277
Falu	-0,873	0,008	0,418	0,464	0,263	1,591	0,477	0,080	1,612
Korcsoportok****		0,088			0,000			0,000	
21-25	0,441	0,167	1,554	1,070	0,005	2,916	-0,232	0,419	0,793
26-30	-0,108	0,784	0,898	0,495	0,275	1,640	-0,995	0,001	0,370
41-50	-0,729	0,153	0,482	-1,836	0,025	0,159	-1,609	0,000	0,200
Vallásosság *****		0,422			0,870			0,083	
Nem tudja	-0,272	0,555	0,762	-0,274	0,605	0,760	0,340	0,386	1,406
Nem vallásos	0,068	0,889	1,070	-0,208	0,711	0,812	-0,122	0,765	0,885
Elvált szülők	-0,028	0,930	0,972	-0,587	0,134	0,556	-0,264	0,271	0,768
Élettársi kapcsolatban élt szülők	-1,031	0,425	0,357	-51,310	1,000	0,000	0,094	0,861	1,098
Konstans	0,583	0,330	1,791	-1,040	0,167	0,353	-1,029	0,054	0,357
-2Log Likelihood- érték		456,060			369,936			759,719	
-2Log Likelihood- modell		410,368			305,977			697,894	
Chi-négyzet-próba		45,691			63,959			61,824	
Szabadságfok		21			21			21	
Szignifikancia		0,001			0,00			0,00	
Nagelkerke-féle R ²		0,173			0,279			,127	

Forrás: NKI Életünk fordulópontjai panelvizsgálat.

Referenciacsoport: szakmunkásképző; ** alkalmazott állandó munkaviszonyban; ***megyei jogú város; ****31-40; *****vallásos.

Megjegyzés: Kiemelve a 0,001, 0,01 és 0,05 szignifikanciaszint mellett szignifikáns kapcsolatok.

† A kiugróan magas B-értékek valószínűleg az alacsony elemszámnak tudhatók be.

Látogatókapcsolatban maradt vs. élettársi kapcsolatot alakított ki:

A következőkben azt vizsgáljuk, mely változók játszottak szerepet abban, hogy a 2001-ben látogatókapcsolatot fenntartók élettársi kapcsolatot alakítottak ki 2005-re.

- A nők több mint másfélszer akkora eséllyel léptek élettársi kapcsolatba, mint a férfiak.
- A foglalkozási státust illetően érdekes eredményt kaptunk: azok, akik az első hullám idején munkanélküliek voltak, négyszer akkora eséllyel váltottak élettársi kapcsolatra, mint a teljes munkaidőben foglalkoztatottak. A kontrollálatlan hatást tekintve ugyanezt az eredményt kaptuk (lásd Függelék, F5 táblázat). Okként feltételezhető, hogy az érintettek nem engedhetik meg maguknak, hogy házasságot kössenek. Meg kell jegyeznünk, hogy az esetszám nagyon alacsony (15 fő) volt, ezért ezt az eredményt fenntartással kell kezelnünk.
- A településtípust leíró változónak szignifikáns hatása volt oly módon, hogy budapestiek és falvakban élők kisebb valószínűséggel alakítottak ki élettársi kapcsolatot, mint a megyeszékhelyeken élők. Ebben valószínűleg szerepet játszanak az ingatlanpiaci feltételek is.⁸
- A korcsoportnak az iskolai végzettségnek és a szocializációs háttérváltozóknak nem volt szignifikáns hatása a függő változóra. A kontrollálatlan hatást tekintve azt láthatjuk (lásd Függelék, F5 táblázat), hogy a 26 és 30 év közötti korosztály tagjai lépnek legnagyobb valószínűséggel élettársi kapcsolatba. Ők abban az életszakaszukban tartanak, amikor az iskolából a munkaerőpiacra történő átmenet zajlik.

Látogatókapcsolatban maradt vs. megházasodott:

Az összehasonlítás kezdő évében látogatókapcsolatot fenntartók házasodási esélyéről a következők mondhatók.

- Azok, akik tanulnak, jóval kisebb eséllyel kötöttek házasságot, mint a teljes munkaidőben foglalkoztatottak.
- Az iskolai végzettségnek a modellben nem volt szignifikáns hatása, a kontrollálatlan hatás azonban azt jelzi (lásd Függelék, F5 táblázat),

⁸ Fiatalokról lévén szó a lakásvásárlással szemben a bérlet nagyobb súlyt kap. A falvakban viszont nincs az ingatlanbérletnek piaca, a fővárosban pedig drágábban lehet ingatlant bérelni, mint a megyeszékhelyeken.

hogy az alacsony iskolai végzettségűek (befejezett általános iskola) kisebb eséllyel házasodnak meg, mint a referenciacsoport tagjai.

- A korcsoportváltó a következőképpen hatott a függő változóra: a legfiatalabbak majdnem háromszor nagyobb, míg a legidősebbek egyötöd annyi eséllyel kötöttek házasságot, mint a referenciacsoportba tartozók. A kontrollált hatásokat szem előtt tartva (lásd Függelék, F5 táblázat) ettől eltérő eredményeket kaptunk: mind a legfiatalabb, mind a legidősebb korcsoport tagjai kisebb eséllyel házasodtak, mint a referenciacsoportba tartozók.

Élettársi kapcsolatban maradt vs. megházasodott:

Az élettársi kapcsolatukat házasságra váltókról az alábbi eredményekre jutottunk.

- Az iskolai végzettség hatása szignifikánsnak bizonyult: a legalacsonyabb iskolai végzettségűek kisebb, míg a képzettebbek nagyobb valószínűséggel kötöttek házasságot. A gimnáziumot végzetek kétszer, míg a diplomások csaknem háromszor akkora eséllyel házasodtak meg, mint a referenciacsoport tagjai. A kontrollálatlan hatás (lásd Függelék, F5 táblázat) csak a főiskolai végzettség esetében volt szignifikáns: megkétszerezi a házasodás esélyét.
- A 31–40 évesek korosztályához képest a 26–30 évesek és a 41–50 évesek is jóval kisebb valószínűséggel kötöttek házasságot. Ellenben a kontrollálatlan hatás (lásd Függelék, F5 táblázat) azt mutatja, hogy a legfiatalabbak, valamint a 26–30 év közöttiek majdnem kétszer nagyobb valószínűséggel házasodtak, mint a referenciacsoport képviselői, a legidősebbeknek pedig fele akkora esélye van erre.

Összegezve a kapott eredményeket azt mondhatjuk, hogy a magas iskolai végzettségűek nagyobb valószínűséggel váltják át kapcsolatukat házassággá, mint a képzetlenebbek. A legidősebb korcsoportba tartozók kisebb valószínűséggel választják a kötöttebb párkapcsolati formát, mint a fiatalabbak. A referenciacsoportba tartozókhöz viszonyítva a falvakban élők esetében alacsonyabb annak valószínűsége, hogy élettársi kapcsolatot alakítanak ki, viszont nagyobb valószínűséggel házasodnak meg.

A párkapcsolat-alakítás kérdései nemek szerinti bontásban

Utolsó mozzanatként azt elemzzük, hogy van-e lényeges különbség férfiak és nők között a párkapcsolat-formálódás tekintetében. Azt szándékozunk tisztázni, hogy mindkét nem esetében ugyanolyan irányban hatnak-e a magyarázó változók?

Három függő változót vizsgálunk: „egyedülálló maradt vs. élettársi kapcsolatot létesített”, „egyedülálló maradt vs. megházasodott”, „élettársi kapcsolatba maradt vs. megházasodott”. A függő változók kiválasztását gyakorlati szempontok vezérelték: ezeket illetően volt kellően nagy az elemszám ahhoz, hogy a nem szerinti bontást elvégezhessük.⁹

⁹ Kizárólag az elemszámra hagyatkozva az „egyedülálló maradt vs. látogatókapcsolatot alakított ki” változót is vizsgálhattuk volna, azonban ez nem mutatott különbséget, ezért kihagytuk az elemzésből.

5. Nemek szerinti bontás (férfiak) – kontrollált hatás
Controlled effect of sex (men)

Független változók	Egyedülálló maradt vs élettárs N=1024			Egyedülálló maradt vs meghásasodott N=954			Élettársi kapcsolatban maradt vs. meghásasodott N=314		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
Iskolai végzettség*		0,733			0,407			0,310	
Be nem fejezett általános iskola	-0,778	0,470	0,459	-0,442	0,703	0,643	-1,654	0,154	0,191
Befejezett általános iskola	0,054	0,844	1,055	-0,314	0,473	0,730	0,174	0,633	1,190
Szakközépiskola	0,057	0,838	1,058	-0,359	0,399	0,699	0,023	0,956	1,023
Gimnázium	0,336	0,318	1,399	-0,170	0,749	0,844	0,977	0,062	2,656
Főiskola (BA)	0,235	0,574	1,264	-0,836	0,317	0,433	0,708	0,182	2,031
Egyetem (MA)	-1,124	0,227	0,325	1,069	0,089	2,911	0,401	0,604	1,494
Foglalkozási státusz**		0,002			0,190			0,887	
Részmunka- idő/határozott idejű szerződés	-0,435	0,282	0,647	0,460	0,338	1,584	0,277	0,524	1,319
Nem dolgozik: tanul	-1,319	0,000	0,267	-1,104	0,041	0,331	-1,172	0,426	0,310
Nem dolgozik: munkanélküli	-0,008	0,978	0,992	-0,165	0,726	0,847	-0,123	0,822	0,884
Nem dolgozik: egyéb okból	-0,950	0,029	0,387	0,089	0,865	1,093	0,042	0,929	1,043
Településtípus***		0,025			0,990			0,662	
Budapest	0,994	0,007	2,702	0,054	0,912	1,056	-0,170	0,695	0,844
Kisváros	0,960	0,005	2,611	0,087	0,837	1,091	0,346	0,380	1,413
Falu	0,825	0,013	2,282	-0,031	0,941	0,969	0,038	0,920	1,039
Korcsoportok****		0,002			0,000			0,000	
21–25	-0,209	0,451	0,811	0,671	0,152	1,957	0,898	0,068	2,455
26–30	0,202	0,413	1,223	1,456	0,000	4,290	0,798	0,011	2,222
41–50	-1,196	0,001	0,302	-1,990	0,057	0,137	-0,864	0,040	0,421
Vallásosság *****		0,740			0,177			0,568	
Nem tudja	0,138	0,678	1,148	-0,721	0,076	0,486	-0,101	0,852	0,904
Nem vallásos	-0,016	0,963	0,984	-0,699	0,099	0,497	-0,393	0,482	0,675
Elvált szülők	0,078	0,773	1,081	-0,278	0,500	0,758	0,119	0,713	1,126
Élettársi kapcsolat- ban élt szülők	-49,297	1,000	0,000	0,461	0,663	1,585	-0,241	0,785	0,786
Konstans	-2,374	0,000	0,093	-2,537	0,000	0,079	-1,459	0,029	0,232
-2Log Likelihood- érték		820,801			448,282			391,578	
-2Log Likelihood- modell		751,244			391,348			356,517	
Chi-négyzet-próba		69,557			56,935			35,061	
Szabadságfok		20			20			20	
Szignifikancia		0,000			0,00			0,020	
Nágelkerke-féle R ²		0,116			0,152			0,139	

Forrás: NKI Életünk fordulópontjai panelvizsgálat.

Referenciacsoport: szakmunkásképző; ** alkalmazott állandó munkaviszonyban;
megyei jogú város; *31–40; *****vallásos.

Megjegyzés: Kiemelve a 0,001, 0,01 és 0,05 szignifikanciaszint mellett szignifikáns kapcsolatok.

6. Nemek szerinti bontás (Nők) – kontrollált hatás
Controlled effect of sex (women)

Független változók	Egyedülálló maradt vs élettárs N=814			Egyedülálló maradt vs meházasodott N=761			Élettársi kapcsolatban maradt vs. megházasodott N=327		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
Iskolai végzettség*		0,026			0,098			0,022	
Be nem fejezett általános iskola	-0,538	0,616	0,584	1,770	0,039	5,870†	-1,402	0,226	0,246
Befejezett általános iskola	-1,210	0,002	0,298	-0,663	0,247	0,515	-0,308	0,478	0,735
Szakközépiskola	-0,646	0,038	0,524	-0,069	0,879	0,933	0,418	0,338	1,518
Gimnázium	-0,553	0,076	0,575	0,008	0,986	1,008	0,581	0,213	1,788
Főiskola (BA)	-1,030	0,022	0,357	0,230	0,664	1,259	1,314	0,007	3,719
Egyetem (MA)	-1,287	0,056	0,276	0,959	0,131	2,608	1,659	0,019	5,255†
Foglalkozási státusz**		0,059			0,671			0,976	
Részmunka- idő/határozott idejű szerződés	0,340	0,464	1,405	-0,462	0,536	0,630	0,362	0,565	1,436
Nem dolgozik: tanul	-0,567	0,107	0,567	-0,623	0,173	0,536	0,054	0,942	1,055
Nem dolgozik: munkanélküli	0,272	0,481	1,312	-0,383	0,516	0,682	0,174	0,734	1,190
Nem dolgozik: egyéb okból	-0,923	0,045	0,397	-0,480	0,389	0,619	-0,025	0,945	0,976
Településtípus***		0,224			0,503			0,045	
Budapest	0,647	0,046	1,910	0,465	0,287	1,592	0,518	0,255	1,679
Kisváros	0,441	0,145	1,554	0,156	0,707	1,169	0,225	0,614	1,253
Falu	0,263	0,398	1,301	0,522	0,189	1,685	1,067	0,010	2,908
Korcsoportok****		0,000			0,000			0,010	
21–25	0,482	0,131	1,620	0,663	0,138	1,941	1,029	0,013	2,798
26–30	0,458	0,130	1,582	0,966	0,011	2,628	0,653	0,069	1,922
41–50	-1,471	0,000	0,230	-2,160	0,002	0,115†	-0,395	0,405	0,674
Vallásosság *****		0,623			0,113			0,094	
Nem tudja	0,291	0,409	1,338	-0,365	0,315	0,694	0,700	0,270	2,013
Nem vallásos	0,369	0,334	1,447	-0,933	0,039	0,394	0,051	0,938	1,052
Elvált szülők	0,781	0,004	2,183	1,074	0,003	2,928	-0,736	0,058	0,479
Élettársi kapcsolat- ban élt szülők	-0,406	0,647	0,667	-48,952	1,000	0,000	0,295	0,674	1,343
Konstans	-1,743	0,000	0,175	-2,386	0,000	0,092	-2,789	0,001	0,062
-2Log Likelihood- érték		680,876			439,879			368,133	
-2Log Likelihood- modell		592,124			372,229			325,399	
Chi-négyzet-próba		88,752			67,649			42,734	
Szabadságfok		20			20			20	
Szignifikancia		,000			0,000			0,002	
Nagelkerke-féle R ²		0,181			0,193			0,178	

Forrás: NKI Életünk fordulópontjai panelvizsgálat.

Referenciacsoport: szakmunkásképző; ** alkalmazott állandó munkaviszonyban;
megyei jogú város; *31–40; *****vallásos.

Megjegyzés: Kiemelve a 0,001, 0,01 és 0,05 szignifikanciaszint mellett szignifikáns kapcsolatok.

† A kiugróan magas B-értékek valószínűleg az alacsony elemszámnak tudhatók be.

Az 5. és 6. táblázatból látható, hogy a 8 általános iskolai végzettségű és a főiskolai diplomás egyedülálló nők kisebb eséllyel létesítenek élettársi kapcsolatot, mint a szakmunkásképzőt végzettek. A férfiak esetében az iskolai végzettségnek nincs szignifikáns hatása. A tanulói státus a férfiak körében csökkent az élettársi kapcsolat létesítésének valószínűségét, a nőknél ennek nem volt szignifikáns hatása. Úgy tűnik, továbbra is érvényesül az a társadalmi elvárás, hogy elsősorban a férfiak feladata az anyagi feltételek biztosítása.

Mind a nők, mind a férfiak Budapesten létesítenek legnagyobb eséllyel élettársi kapcsolatot.

A szülők válását leíró változónak csak a nők esetében mutatkozik hatása. Ha valaki ilyen családból származik, élettársi kapcsolatot nagyobb, míg házasságot kisebb eséllyel köt, mint azok, akinek a szülei nem váltak el.

Összefoglalás

A tanulmányban a párkapcsolati formák pluralizálódását, az ezt befolyásoló demográfiai-szociológiai változók hatását vizsgáltuk. Tisztában vagyunk azzal, hogy a vizsgált jelenség nagyon összetett, éppen ezért nem lehetséges, hogy az összes potenciális tényezőt számba vegyük. Vizsgálódásunk körét tehát bizonyos motívumokra szűkítettük. Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy az iskolai végzettség és a munkaerő-piaci státus miként befolyásolja a párkapcsolat kialakítását. Azért erre a kettőre koncentráltunk, mert azt gondoljuk, hogy a mai fiatalok helyzete ebben különbözik leginkább az előző generációétól. Szemmel látható, hogy az előbbiek sokkal iskolázottabbak, mégis nehezebb feladat számukra az első stabil munkahely megtalálása. Többségük éppen a rendszerváltás idején lépett a munkaerőpiacra, amikor ott túlkínálat alakult ki, azaz a munkaadók kerültek jobb pozícióba. Összhangban a korábbi tanulmányok eredményeivel feltételeztük, hogy az előnytelenebb munkaerő-piaci státus kedvezőtlenül hat a tartós párkapcsolat kialakítására. Kutatásunk megerősítette, hogy a házasságkötés, de még az élettársi kapcsolat kialakításának is az egyik legnagyobb akadálya, ha valaki még nem jelent meg a munkaerőpiacon.

Az iskolai végzettség hatása hasonlóan bizonyult: a legképzettebbek nagyobb valószínűséggel házasodnak meg, miközben a legkevésbé iskolázottak még élettársi kapcsolatot is nehezen alakítanak ki. Mások mellett mi is vitatjuk tehát Becker elméletét, mely szerint a magas iskolai végzettség arra ösztönzi a nőket, hogy inkább ne házasodjanak. A nemek szerinti bontásban még markánsabban megmutatkozik ennek ellenkezője, miközben az iskolai változónak nincs szignifikáns hatása a férfiak párkapcsolat-kialakítására. Ebben a tekintetben még egy ponton találtunk eltérést: a férfiak viselkedésére nincs szignifikáns hatással a szülők válása, a nőknél ugyanakkor ez megnöveli a kötetlen párkapcsolati forma választásának esélyét.

A párkapcsolati formák pluralizálódása elterjedt jelenség. Hazánkra vonatkoztatva például Dányi úgy fogalmaz, hogy véget ért a „házasság aranykora” (Dányi 2001). Mindazonáltal Magyarországon továbbra is ez a párkapcsolatok leginkább elterjedt és legstabilabb változata: a 2001-ben házasságban élő családtagok 93,9 százaléka 2005-ben is házasságban élt.

IRODALOM

- Bajnai B. – Hámori Sz. – Köllő J. (2008): A magyar munkaerőpiac néhány vonása – európai tükröben. In Fazekas K. – Köllő J. (szerk.): *Munkaerő-piaci tükrök 2008*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet – Országos Foglalkoztatási közalapítvány, Budapest.
- Beck, Ulrich (2003): *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Századvég Kiadó, Budapest.
- Becker, Gery, S. (1981): *A Treatise on the Family*. Harvard University Press, Cambridge, USA.
- Bernasco, Wim – de Graaf, Paul M. – Ultee, Wout C. (1998): Coupled Careers: Effects of Spouse's Resources on Occupational Attainment in the Netherlands. *European Sociological Review*, 14/1. 15–31.
- Bloom, David – Bennett, Neil G. (1990): Modeling American Marriage Patterns. *Journal of the American Statistical Association*, 85. 1009–1017.
- Bradatan, Cristina – Kulcsár László J. (2008): „Choosing between marriage and cohabitation: Women first union patterns in Hungary” *Journal of Comparative Family Studies* 39, 491–507.
- Bukodi Erzsébet (2001): A párkapcsolat formálódás és -felbomlás néhány társadalmi meghatározója. In Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentések a nők és a férfiak helyzetéről 2001*. TÁRKI Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkárság, Budapest, 88–112.
- Bukodi Erzsébet (2002a): Párkapcsolat formálódás az ezredfordulón. In Szabó A. – Bauer B. – Laki L. (szerk.): *Ifjúság 2000*. Tanulmányok I. Nemzeti ifjúságkutató Intézet, Budapest. 119–144.
- Bukodi Erzsébet (2002b): [Ki kivel \(nem\) házasodik? A partnerszelekciós minták változása az egyéni életútban és a történelmi időben](#). *Szociológiai Szemle*, 2002/2. 28–58.
- Bukodi Erzsébet (2004): *Ki, mikor, kivel (nem) házasodik? Párvalasztás Magyarországon*. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó, Budapest.
- Dányi Dezső (2001): Demográfiai átmenetek (Valóság, tudomány, politika). In Cseh-Szombathy László – Tóth Pál Péter (szerk.): *Népesség és népességszabályozás*. Tanulmányok. Századvég Kiadó, Budapest, 429–451.
- Frey Mária (2001): Nők és férfiak a munkaerőpiacon. In Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentések a nők és a férfiak helyzetéről 2001*. TÁRKI Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkárság, Budapest, 9–30.
- Giddens, A. (1994): Living in Post-traditional Society. In Beck, U. – Giddens, A. – Lash, S. (eds.): *Reflexive Modernization*. Polity Press, Cambridge. 56–109.

- Goldstein, Joshua R. – Kenney, Catherine (2001): Marriage Delayed or Marriage Forgone? New Cohort Forecasts of First Marriage for U. S. Women. *American Sociological Review*, 66/4. 506–519.
- Kaa, Dirk J. van de (2002): The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries. Paper presented at the Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security, Tokyo, Japan, 29 January 2002.
- Kalmijn, M. (1994): Assortative Mating by Cultural and Economic Occupational Status. *American Journal of Sociology*, 100. 422–452.
- Kantorová, V. (2004): *La constitution des familles dans une société en mutation: les transitions vers la vie en couple et la maternité en République Tchèque, 1970–1997*. Thèse de Doctorate en Science Humaines, Université de Paris I–Panthéon–Sorbonne – Université Charles de Prague.
- Kapitány Balázs (2002): A rizikótársadalom másfél évtizede. *Szociológiai Szemle*, 2002/1. 123–133.
- Kovács Eszter – Pikó Bettina (2007): Válságban a család? A középiskolások párkapcsolati preferenciái. *Demográfia*, 50/2–3. 282–296.
- Lesthanghe, R. (1983): A century of demographic and cultural change in Western Europe: an exploration of underlying dimensions. *Population and Development Review*, 9/3, 411–435.
- Oppenheimer, Valerie K. (1994): Women's Rising Employment and the Future of the Family in Industrial Societies. *Population and Development Review*, 20, 293–342.
- Oppenheimer, Valerie K. (1997): Women's employment and the gain to marriage: The specialization and trading model. *Annual Review of Sociology*, 23, 431–451.
- Oppenheimer, V. – Blossfeld, H. P. – Wackerow, A. (1995): United States of America. In Blossfeld, H-P. (ed.): *The new role of women. Family formation in modern societies*. Westview Press, Boulder, 211–226.
- Qian Zhenchao (1998): Changes in Assortative Mating: The Impact of Age and Education, 1970–1990. *Demography*, 35, 279–292.
- Róbert Péter (2002): Átmenet az iskolából a munkaerőpiacra. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vulkovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. TÁRKI, Budapest, 220–232.
- Róbert P. – Blossfeld, H-P. (1995): Hungary: Country-specific study on the trends in family formation and the new role of women. In Blossfeld, H-P. (ed.): *The new role of women. Family formation in modern societies*. Westview Press, Boulder, 211–226.
- Róbert Péter – Bukodi Erzsébet (2005): The Effects of the Globalization Process on the Transition to Adulthood in Hungary. In Blossfeld, Hans-Peter–Klijzing, Erik – Mills, Melinda – Kurz, Karin (szerk.): *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. Routledge, London, New York, 177–213.
- Thornton, Arland – Axinn, G. William – Teachman D. Jay (1995): The Influence of School Enrollment and Accumulation on Cohabitation and Marriage. *American Sociological Review*, 60/5. 762–774.
- Utasi Ágnes (2004): *Feláldozott kapcsolatok*. MTA Politika Tudományok Intézete, Budapest.

- Utasi Ágnes (2001): Fiatal egyedülálló nők párkapcsolati esélye. In Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentések a nők és a férfiak helyzetéről 2001*. TÁRKI Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkárság, Budapest, 113–134.
- Utasi Ágnes (2000): Tradicionális család individuális értékpreferenciákkal. In Spéder Zs. – Tóth P. P. (szerk.): *Emberi viszonyok*. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság, Budapest, 137–157.
- Xie, Yu – Raymo, M. James – Goyette, Kimberly – Thornton, Arland (2003): Economic Potential and Entry into Marriage and Cohabitation. *Demography*, 40/2. 351–367.

Tárgyszavak:

Párkapcsolatok
Házasodás
Élettársi kapcsolat
Panelvizsgálat

FÜGGELÉK

F1. 2001-ben és 2005-ben is egyedülálló volt, de a két időpont között élettársi kapcsolatot alakított ki
Single in 2001 and 2005 but meanwhile had a common law marriage

	Megnevezés	Gyakoriság	Százalék	Érvényes százalék	Kumulatív százalék
Valid	Végig egyedülálló volt	1746	98,8	98,8	98,8
	A két időpontban egyedülálló, közte élettársi kapcsolat	22	1,2	1,2	100,0
	Összesen	1768	100,0	100,0	

F2. 2001-ben és 2005-ben is egyedülálló volt, de a két időpont között házasságban élt
Single in 2001 and 2005 but meanwhile he/she was married

	Megnevezés	Gyakoriság	Százalék	Érvényes százalék	Kumulatív százalék
Valid	Végig egyedülálló volt	1762	99,6	99,6	99,6
	A két időpontban egyedülálló, közte házasság	6	0,4	0,4	100,0
	Összesen	1768	100,0	100,0	

*F3. 2001-ben és 2005-ben is látogatókapcsolatot tartott fenn, de a két időpont között élt házasságban **
Had a visiting relationship in 2001 and 2005 but meanwhile he/she was married

	Megnevezés	Gyakoriság	Százalék	Érvényes százalék	Kumulatív százalék
Valid	Végig látogatókapcsolat	187	99,5	99,5	99,5
	A két időpontban látogatókapcsolat, közte házasság	1	0,5	0,5	100,0
	Összesen	188	100,0	100,0	

*F4. 2001-ben és 2005-ben is látogatókapcsolatot tartott fenn, de a két időpont között élt élettársi kapcsolatban**
Had a visiting relationship in 2001 and 2005 but meanwhile had a common law marriage

Megnevezés	Gyakoriság	Százalék	Érvényes százalék	Kumulatív százalék
Valid Végig látogatókapcsolat	187	99,5	99,5	99,5
A két időpontban látogatókapcsolat, közte élettársi kapcsolat	1	0,5	0,5	100,0
Összesen	188	100,0	100,0	

* Ugyanaz a személy élt élettársi és házassági kapcsolatban a köztes időszakban, miközben a két kérdezési időpontban látogatókapcsolatot tartott fenn.

Az élettársi kapcsolatban élők között nem találtunk olyat, aki megházasodott volna és utána újra élettársi kapcsolatot alakított volna ki.

F5. Az iskolai végzettség és a munkaerő-piaci státus és a korcsoport kontrollálatlan hatása
Uncontrolled effects of educational attainment, job status and age

Független változók	Egyedülálló maradt vs. látogató N=1930, 1915, 1930, 1915			Egyedülálló maradt vs. élettárs N=1915, 1902, 1915, 1915			Egyedülálló maradt vs. megházasodott N=1786, 1773, 1786, 1786		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
<i>Iskolai végzettség</i>		0,002			0,004			0,009	
Be nem fejezett általános iskola	-1,498	0,122	0,223	-0,536	0,281	0,585	0,262	0,630	1,299
Befejezett általános iskola	0,192	0,313	1,212	-0,807	0,000	0,446	-0,720	0,018	,487
Szakközépiskola	0,373	0,054	1,452	-0,300	0,108	0,741	-0,158	0,565	,854
Gimnázium	0,716	0,000	2,045	-0,141	0,456	0,868	0,014	0,959	1,014
Főiskola (BA)	-0,080	0,807	0,923	-0,258	0,360	0,773	0,363	0,289	1,438
Egyetem (MA)	0,111	0,783	1,117	-0,993	0,053	0,370	0,883	0,017	2,419
<i>Foglalkozási státus</i>		0,001			0,000			0,136	
Részmunka-idő/határozott idejű szerződés	0,220	0,425	1,246	-0,150	0,596	0,860	0,080	0,826	1,083
Nem dolgozik: tanuló	0,431	0,004	1,538	-0,658	0,000	0,518	-0,502	0,045	,606
Nem dolgozik: munkanélküli	-0,284	0,268	0,753	-0,026	0,900	0,974	-0,354	0,287	,702
Nem dolgozik: egyéb okból	-0,444	0,068	0,642	-0,942	0,000	0,390	-0,585	0,072	,557
<i>Korcsoportok</i>		0,000			0,000			0,000	
21–25	1,129	0,000	3,093	-0,282	0,098	0,754	0,001	0,998	1,001
26–30	1,026	0,000	2,789	0,259	0,147	1,296	0,973	0,000	2,646
41–50	0,067	0,794	1,070	-1,384	0,000	0,251	-2,145	0,000	,117
Településtípus***		0,035			0,036			0,677	
Budapest	0,612	0,005	1,845	0,653	0,008	1,921	0,375	0,242	1,455
Kisváros	0,225	0,253	1,252	0,533	0,012	1,705	0,232	0,397	1,262
Falu	0,175	0,364	1,191	0,491	0,019	1,634	0,262	0,325	1,299

F5 folytatás

Független változók	Látogató maradt vs. élettárs N=339, 339, 339, 339			Látogató maradt vs. megházasodott N=293, 293, 293, 293			Élettársi kapcsolatban maradt vs. megházasodott N=670, 667, 670, 670		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
<i>Iskolai végzettség</i>		0,542			0,010			0,021	
Be nem fejezett általános iskola	-51,343	1,000	0,000	-50,744	1,000	0,000	-1,342	0,078	0,261
Befejezett általános iskola	-0,738	0,056	0,478	-1,414	0,016	0,243	-0,052	0,834	0,950
Szakközépiskola	-0,382	0,205	0,683	-0,198	0,569	0,821	0,153	0,571	1,165
Gimnázium	-0,291	0,327	0,748	-0,445	0,220	0,641	0,546	0,067	1,727
Főiskola (BA)	-0,478	0,251	0,620	0,562	0,162	1,754	0,753	0,014	2,124
Egyetem (MA)	0,192	0,758	1,212	1,107	0,068	3,024	0,682	0,139	1,977
<i>Foglalkozási státus</i>		0,023			0,003			0,420	
Részmunka-idő/határozott idejű szerződés	-0,216	0,631	0,805	-0,085	0,855	0,919	0,019	0,950	1,019
Nem dolgozik: tanuló	-0,439	0,090	0,645	-1,446	0,000	0,235	0,735	0,187	2,085
Nem dolgozik: munkanélküli	1,473	0,009	4,362	0,389	0,574	1,475	-0,227	0,476	0,797
Nem dolgozik: egyéb okból	-0,078	0,891	0,925	-0,239	0,704	0,787	-0,279	0,239	0,757
<i>Korcsoportok</i>		0,030			0,000			0,000	
21–25	0,019	0,951	1,019	-0,946	0,008	0,388	0,686	0,010	1,985
26–30	0,644	0,043	1,904	0,508	0,119	1,661	0,586	0,007	1,797
41–50	-0,267	0,565	0,766	-1,799	0,019	0,166	-0,853	0,004	0,426
Településtípus***		0,004			0,273			0,771	
Budapest	-1,148	0,001	0,317	-0,312	0,436	0,732	-0,173	0,579	0,841
Kisváros	-0,744	0,017	0,475	0,085	0,819	1,089	-0,010	0,971	0,990
Falu	-0,822	0,006	0,440	0,350	0,314	1,419	0,116	0,638	1,123

Megjegyzés: Kiemelve a 0,001, 0,01 és 0,05 szignifikanciaszint mellett szignifikáns kapcsolatok.

THE EFFECT OF EDUCATIONAL ATTAINMENT AND JOB STATUS ON RELATIONSHIP FORMATION*Abstract*

In the analysis the author focused on the question that in the 3-year-period between the two phases of the research “Turning points of the life course” what kind of changes did occur to the non-married respondents (at the time of the first data collection) with regard to relationship formation. In the first phase of the research how many people did form a relationship and which form of relationships did they prefer. Among the people in visiting relationships how many did succeed in turning their relationship into common law marriage or marriage. Furthermore, how many of the people in common law marriages did get married in the 3-year period.

Next to listing the above phenomena, the author tried to understand what kind of social and demographic variables play role in determining who did and what kind of relationship did form. In order to check the causal models, she performed logistic regression analysis. She paid attention to the effects of the insecurities of education and job market. The results prove that one of the biggest barriers of marriage and common law marriage is unfinished education. Besides, after finishing their studies, people with the highest education tend to get married with a bigger probability, while people with the lowest levels of education show a weak tendency of forming common law marriages. Finally, those people have the highest chance for living in a stable relationship, who work full time with a contract of indefinite duration.